

Historický ústav

Dějiny 20. století

studijní opora pro kombinovanou formu studia

PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

PhDr. Jiří Štěpán, Ph.D.

Hradec Králové 2021

Anotace:

Cílem kurzu je seznámit studenty se základními aspekty vývoje světa a Československa, resp. českých zemí v letech 1918-1992 ve vzájemném kontextu. Důraz bude kladen na výklad politického systému a politických, ekonomických, sociálních a kulturních souvislostí daného období.

Kurz analyzuje problematiku především politických dějin Evropy a světa ve 20. století s přihlédnutím ke kontextu a srovnání s osvojenými českými a středoevropskými dějinami. Jednotlivé kapitoly rozebírají tento vývoj od počátku 20. století po současnost. Zabývají se i oběma světovými válkami a politickými systémy moderní doby (fašismus, komunismus a jejich totalitní ideologie a projevy v jednotlivých zemích v průběhu 20. století). Akcentován je i současný vývoj po pádu komunismu a utváření moderního světa. Preferovány nejsou pouze vztahy a události politické, ale i související vztahy ekonomické, společenské aj. Kurz také přihlíží ke specifikám světových oblastí, především dává do souvislosti a vhodně komparuje realie českých zemí a střední Evropy s většími dějinami (USA, SSSR, Čína, atd.), s důrazem na základní epochy a události, které svět ve 20. století ovlivňovaly (světové války, hospodářské krize, komunistické hnutí Studená válka).

Cílem předmětu je dále seznámit studenty se základními tématy z politických dějin první Československé republiky, druhé Československé republiky, Protektorátu Čechy a Morava a dějin Československa v letech 1945–1989, doplněný o klíčový kontext vývoje hospodářských, sociálních a kulturních dějin. Výklad období protektorátu bude doplněn rovněž o domácí a zahraniční protinacistický odboj, v poválečné době bude pozornost věnována především totalitním prvkům československého státního a společenského vývoje, odboje proti nim a státní politické perzekuci. Přednášky jsou tematicky ukončeny obnovením demokracie v Československu a rozpadem federace, která přímo předcházela vzniku současné existence podoby České republiky.

Základní informace o kurzu:

- povinný předmět, doporučený pro třetí ročník (zimní semestr)
- způsob zakončení: zkouška

Tematický plán studia:

Československé dějiny 20. století v mezinárodním a evropském kontextu

1. Vznik Československa, stanovení hranic, národnostní otázka.
2. Politický systém Československa 1918–1938, 1938–1939.
3. Zahraniční politika Československa. Vztahy se sousedy a jejich vývoj.
4. Ekonomický a sociální vývoj Československa. Velká hospodářská krize a její důsledky.
5. Mnichovská dohoda a její důsledky.

6. Kultura a společnost v předválečném v Československu.
7. Vznik Protektorátu Čechy a Morava. Okupační politika. Kolaborace. Slovenský stát.
8. Domácí a zahraniční odboj. Koncepce obnovy československého státu.
9. Politický systém Československa 1945–1948, systém Národní fronty.
10. Vývoj Československa v letech 1945–1948. Znárodnění, odsun Němců z Československa.
11. Komunistický převrat a jeho důsledky pro československou společnost. Politické perzekuce a třetí odboj.
12. Pokusy o reformu komunistického systému v Československu. Pražské jaro 1968. Nástup normalizace.
13. Listopad 1989. Obnovení demokratického systému. Zánik federálního Československa.

Světové dějiny s přihlédnutím k vývoji střední Evropy a Československa

1. První světová válka a její důsledky. Nová mapa střední Evropy. Versailleský systém a nové státy.
2. Pokusy Německa o revizi versailleského systému, diplomatická jednání 20. let v Evropě.
3. Vznik a vývoj nacismu a krajní pravice v Německu. Jeho odezva v evropské politice.
4. Vznik a vývoj fašismu v Itálii. Fašistické hnutí v evropských zemích.
5. Světová hospodářská krize, její projevy a pokusy o řešení.
6. Mezinárodní příčiny a důsledky Mnichova, předvečer druhé světové války.
7. Druhá světová válka a její důsledky.
8. Svět po druhé světové válce. Odsun Němců ze zemí střední Evropy.
9. Vytváření mocenských bloků. „Železná opona“ a evropské země (ČSR, Polsko, Německo). Vliv SSSR.
10. Studená válka a její projevy.
11. Evropská integrace. EU a NATO. Varšavská smlouva a RVHP.
12. Pád komunismu, rozpad Sovětského svazu a Východního bloku.
13. Transformace střední a východní Evropy.

Základní literatura:

Povinná:

a) k českým a československým dějinám

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české*, díly XVa, XVb, Praha 2006–2007.

KAPLAN Karel, *Československo v letech 1945–1948, 1948–1953, 1953–1966, 1967–1969*, Praha 1991–1993.

KÁRNÍK Zdeněk, *České země v éře První republiky I – III*, Praha 2000–2003.

MARŠÁLEK Pavel, *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*, Praha 2002.

OTÁHAL Milan, *Normalizace 1969–1989*, Praha 2002.

b) ke světovým dějinám

LUŇÁK, Petr, *Západ. Spojené státy a západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997.

NÁLEVKA Vladimír, *Světová politika ve 20. století*, I. a II. díl, Praha 2000.

REIMAN Michal – LUŇÁK Petr, *Studená válka 1954–1964*, Praha 2000.

VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav, *Východ - Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha 2000.

WANNER, Jan, *Brežněv a východní Evropa 1968-1982*, Praha 1995.

Doporučená literatura

BRANDES Detlef, *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Praha 1999.

BROKLOVÁ Eva, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992.

DEJMEK Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918–1992)*.

Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky, Praha 2002.

DOLEŽALOVÁ Antonie, *Politické stranictví a ekonomický zájem: příspěvek ke studiu prosazování ekonomických programů a ekonomických zájmů politických stran*, Praha 2008.

GEBHART Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

GONĚC, Vladimír, *Od "malé Evropy" k "velké Evropě": dějiny rozšiřování Evropského společenství/ Evropské unie 1950-2002*, díly I-II, Brno 2002-2003.

JOHNSON Paul, *Dějiny 20. století*, Praha 1991.

KURAL Václav – RADVANSKÝ Zdeněk a kol., *„Sudety“ pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem 2002.

MEZIHORÁK, František - Staněk, Antonín, *Antologie textů k evropské integraci*, Olomouc 2005.

SEIBT, Ferdinand, *Ta stará ošklivá melodie. Několik ohlédnutí za německou historií 1900-1945*, Praha 2002.

SERVICE Robert, *Soudruzi. Světové dějiny komunismu*, Praha 2009.

SMITH, Anthony D., *Nationalism and modernism*, New York 1998.

SUK Jiří, *Sametová revoluce*, Praha 2003.

TEJCHMAN Miroslav – HRADEČNÝ, Pavel – KOLÁŘ, Josef – PROKŠ, Petr – VYKOUKAL, Jiří, *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948*, Praha 1995.

VEBER, Václav, *Dějiny sjednocené Evropy*, Praha 2004.

ZEMAN Zbyněk, *Vzestup a pád komunistické Evropy*, Praha 1998.

Konkrétní odborná literatura pro samostudium je dále doporučena u jednotlivých témat.

Jak postupovat při samostudiu:

Každé téma je uvedeno přehledem důležitých pojmů, konceptů či teorií, které by měl student znát. K jejich seznámení využije uvedenou povinnou (základní) literaturu, případně literaturu doplňující.

V sekci *Úkoly pro studenty* jsou uvedeny kontrolní otázky. Na základě jejich zodpovězení si student překontroluje, zda získal požadované znalosti k danému tématu. V případě nejasnosti je možné se s vyučující/m spojit emailem či navštívit její/jeho konzultační hodiny.

Část I – Československé dějiny 20. století v mezinárodním a evropském kontextu

Téma č. 1 - Vznik Československa, stanovení hranic, národnostní otázka.

Hlavní témata:

- sociální skladba české společnosti na přelomu 19. a 20. století
- první světová válka
- nový geopolitický pořádek ve středo-východní Evropě
- vznik Československa
- sociální stabilizace
- politická stabilizace
- geopolitická stabilizace

Povinná literatura:

Šedivý, Ivan. 2014. Češi, české země a Velká válka. Praha: NLN.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaká byla povaha české společnosti na přelomu 19. a 20. století?
- Jaké byly důvody vzniku Československa?
- Jaké byly hlavní problémy provázející vznik Československa?

Téma č. 2 - Politický systém Československa 1918–1938, 1938–1939.

Hlavní témata:

- Ústava ČSR
- ideologie čechoslovakismu
  - český politický nacionalismus
- zázemí politických stran
- prolínání občanské a veřejné sféry
- hlavní cíle politických stran
- rozdělení politických stran v Československu
- národní a stavovské odlišnosti
- české politické strany
  - levice
  - pravice
  - střed
- německé politické strany
- slovenské politické strany
- celostátní vs. lokální působnost
- úspěšnost politických stran
- kontinuity fungování politických stran

Povinná literatura:

Broklová, Eva. 1992. Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938. Praha: Karolinum.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaká byla povaha československého stranického systému?

- Jakými charakteristikami se vyznačovaly meziválečné politické strany?
- Na jakém základě se rozhodovali voliči?
- Jaký volební systém ČSR používala pro dílčí volby?
- Odkud vycházela úspěšnost meziválečných politických stran?
- Nakolik se lišily politické strany na základě národnostního a stavovského zacílení?
- Jaký byl rozdíl mezi českou a slovenskou politickou scénou?

Téma č. 3 - Zahraniční politika Československa. Vztahy se sousedy a jejich vývoj.

Hlavní témata:

- role Československa ve střední Evropě
- zahraničně politická koncepce a cíle
- Společnost národů a iluze o novém uspořádání
- slabiny a alternativy zahraniční politiky
- rekonfigurace garantů středoevropského prostoru
- perspektivy a kontinuity problému

Povinná literatura:

Kárník, Zdeněk. 2003. České země v éře První republiky (1918-1938). Praha: NLN.

Doplňující literatura:

Kárník, Zdeněk. 2008. Malé dějiny československé (1867-1939). Praha: Dokořán

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rákosník, Jakub. 2008. Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Praha: Karolinum.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké byly hlavní priority zahraniční politiky ČSR?
- V čem ležel hlavní problém selhání této koncepce?
- Existovaly alternativy?

Téma č. 4 - Ekonomický a sociální vývoj Československa. Velká hospodářská krize a její důsledky

Hlavní témata:

- velká válka, Československo a sociální otázka
- ekonomický vývoj dvacátých let v Československu
- relativnost konjunktury 20. let
- reálná životní úroveň obyvatel
- regionální rozdíly
- původ a příčiny hospodářské krize
- globální rozměr krize
- dopady na region
- vztah ekonomiky a ekonomiky
- radikalizace národnostně německého elektorátu
- slovenský rozměr ekonomické krize
- internacionální rozměr KSČ a obrazy Sovětského svazu

Povinná literatura:

Kárník, Zdeněk. 2000. České země v éře První republiky (1918-1929). Praha: NLN.

Doplňující literatura:

Rákosník, Jakub. 2008. Odvrácená tvář meziválečné prosperity. Praha: Karolinum.

Kárník, Zdeněk. 2008. Malé dějiny československé (1867-1939). Praha: Dokořán

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké bylo postavení československé ekonomiky ve srovnání se západní Evropou?
- Jaká byla hlavní rizika spojená s konjunkturou 20. let?
- V čem spočíval relativní úspěch československého ekonomického vývoje?
- Z jakého důvodu byly dopady ekonomické krize v ČSR tak silné?
- Jaké skupiny obyvatelstva krize radikalizovala a jaké politické subjekty ji využily.

Téma č. 5 - Mnichovská dohoda a její důsledky

Hlavní témata:

- vznik německé otázky
- definice a proměny významu Sudetendeutschen
- politické hnutí a jeho postupná radikalizace
- cíle a inspirace sudetoněmeckého politického hnutí
- německá otázka jako evropský problém
- příklon k nacismu
- hegemonizace německé politické scény v českých zemích
- Mnichov 1938

důsledky Mnichova

- situace v Sudetech
  - situace ve vnitrozemí
  - situace na Slovensku
  - sociální situace
- proměna politického systému Druhé republiky
- česko-slovenská otázka
- proměna politické kultury, zahraniční politiky a ideologie Druhé republiky
- dobrovolná sebefašizace
- projevy integrálního nacionalismu
- kontinuity Druhé republiky

Povinná literatura:

Kárník, Zdeněk. 2003. České země v éře První republiky (1918-1938). Praha: NLN.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Pasák, Tomáš. 1999. Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha: Práh.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké byly hlavní příčiny radikalizace německé politické scény a jaké byly hlavní příčiny úspěchu SHF a SdP?
- Jaká byla mezinárodní situace v druhé polovině 30. let?
- Co z mezinárodního hlediska znamenala Mnichovská dohoda a s jakými motivacemi byla podepsána?
- Čím se Druhá republika odlišovala od První republiky?
- Nakolik se proměnil politický systém a ideové klima?
- Jaké byly cíle Druhé republiky?

Téma č. 6 - Kultura a společnost v předválečném Československu

Hlavní témata:

- Kulturní směry a směřování ČSR
- Literatura a noviny první republiky
- Divadelnictví a jeho rozmach
- Nová média – rozhlas a film

Povinná literatura:

Kárník, Zdeněk. 2003. České země v éře První republiky (1918-1938). Praha: NLN.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- V jakých oblastech docházelo k největšímu rozmachu kulturní obce?
- Které osobnosti stály za zrodem a prosperitou české filmu a rozhlasu?
- Kdo byly hlavní Československé kulturní „celebrity“ meziválečného období?
- Jaká byla úloha tisku na utváření veřejného mínění?

Téma č. 7 - Vznik Protektorátu Čechy a Morava. Okupační politika. Kolaborace. Slovenský stát.

Hlavní témata

- Protektorát Čechy a Morava
  - vznik
  - definice protektorátu
  - politické a společenské fungování
  - kolaborace a odboj
  - kontinuity
- Slovenský stát
  - vznik
  - reglementace slovenské politické scény
  - ideologie
  - povstání
  - kontinuity
- postavení Protektorátu a Slovenského štátu ve střední Evropě a v globálních vizích III. říše.

Povinná literatura:

Brandes, Detlef. 1999. Češi pod německým protektorátem, Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945. Praha: Prostor.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Pasák, Tomáš. 1999. Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha: Práh.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaká byla hlavní charakteristika Protektorátu Čechy a Morava?
- Jaká byla hlavní charakteristika Slovenského štátu?
- Jaké byly rozdíly v postavení a fungování Protektorátu a Slovenského štátu?

Téma č. 8 - Domácí a zahraniční odboj. Koncepce obnovy československého státu.

Hlavní témata:

- chování většinového obyvatelstva
- odbojové skupiny
- cíle říšské politiky v Protektorátu
- koncepce obnovy ČSR E. Beneše, Š. Osuského, W. Jaksche a dalších.

Povinná literatura:

Kuklík, J. 1998: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945*, Karolinum, Praha.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaká byla politická diferenciací v odboji?
- Z jakého důvodu byl odboj v Protektorátu tak nepočetný?
- Jaké hlavní odbojové skupiny existovaly?
- Jak se formoval zahraniční odboj, kdo byly jeho hlavní vůdčí osobnosti?
- Jak se utvářely a jak působily československé exilové vojenské jednotky?
- Jaké byly hlavní motivace k odbojové činnosti?

Téma č. 9 - Politický systém Československa 1945–1948, systém Národní fronty.

Hlavní témata:

- princip „národní revoluce“
- Moskevská jednání exilové vlády a KSČ
- Košický vládní program
- podstata politického systému třetí republiky
- Národní fronta Čechů a Slováků
- politické subjekty třetí republiky a jejich specifika
- politické programy a soupeření
- KSČ
  - příčiny jejího volebního úspěchu
- (ne)spolupráce po volbách

Povinná literatura:

Kaplan, Karel. 2012. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Academia.

Mc Dermott, Kevin. 2016. Communist Czechoslovakia 1945-89. A Political and Social History. London: Palgrave.

Doplňující literatura:

Spurný, Matěj. 2011. Nejsou jako my. Praha: Antikomlex.

Kaplan, Karel-Kosatík, Pavel. 2004. Gottwaldovi muži. Litomyšl: Paseka.

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Na jakých základech bylo Československo obnoveno?
- Jaká byla specifika poválečné situace?
- Jaké byly kontinuity a diskontinuity československého státu?
- Co byla Národní fronta a jak fungovala?

- Jakých skupin obyvatelstva se týkala „národní očista“?
- Jaký byl politický vývoj před volbami 1946 a po nich?

Téma č. 10 - Vývoj Československa v letech 1945–1948. Znárodnění, odsun Němců z Československa.

Hlavní témata:

- dekrety prezidenta republiky
- budování sociálního státu
- Odsun Němců
- národní očista a retribuce
- znárodnění majetku, národní správa, konfiskace

Povinná literatura:

Kaplan, K. 1991: *Československo v letech 1945–1948*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha.

Doplňující literatura:

Rychlík, Jan. 2012. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad.

Staněk, Tomáš. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jakou právní úlohu sehrály dekrety prezidenta republiky v systému ČSR?
- Která usnesení politické elity ČSR lze považovat za sociální a socializační?
- Jak probíhal odsun Němců z ČSR, jaké měl fáze a mezinárodní korelace?
- Definujte základní typy retribučního soudnictví v příkladech.
- Proč hovoříme o zrychleném soudnictví a jak vypadalo retribuční přelíčení?
- Definujte základní termíny: znárodnění, konfiskace, národní správa.

Téma č. 11 - Komunistický převrat a jeho důsledky pro československou společnost. Politické perzekuce a třetí odboj.

Hlavní témata:

- důvody konce spolupráce v rámci NF
- taktika nekomunistických stran
- KSČ, její strategie a interpretace února
- podstata převratu
- principy změn
- cíle politiky KSČ
- mezinárodní souvislosti a ostrý kurz
- tzv. třetí odboj
- specifika československého stalinismu

Povinná literatura:

Kaplan, Karel. 1997. Pět kapitol o Únoru. Brno: Doplněk.

Mc Dermott, Kevin. 2016. Communist Czechoslovakia 1945-89. A Political and Social History. London: Palgrave.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Spurný, Matěj. 2011. Nejsou jako my. Praha: Antikomplex.

Kaplan, Karel. 2012. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Academia.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jakou roli hrála postava prezidenta v únorovém převratu?
- Nakolik se jednalo o výjimečné uchopení moci v daném regionu?
- Z jakého důvodu byly pořádány inscenované politické procesy?
- Nakolik se jednalo o výjimečné uchopení moci v daném regionu?
- Šlo o převrat či o puč?

- Obyvatelstvo ČSR a zakladatelské období čs. komunismu.
- Co lze považovat za tzv. třetí odboj? Jaké byly jeho cíle a rozdíly oproti druhému odboji?

Téma č. 12 - Pokusy o reformu komunistického systému v Československu. Pražské jaro 1968. Nástup normalizace.

Hlavní témata:

- princip změny
- cíle a program reformy
- směřování české a slovenské společnosti
- role intelektuálů
- invaze
- potlačení pražského jara
- princip konsolidace
- normalizační politika
- normalizační společnost
- legitimita režimu
- delegitimizace normalizačního konsensu

Povinná literatura:

Kaplan, K. 2000; 2002. *Kořeny československé reformy 1968, díl I–II, III – IV*, Doplněk, Brno.

Doskočil, Zdeněk. 2006. Duben 1969. Brno: Doplněk.

Doplňující literatura:

Doskočil, Zdeněk. 2006. Duben 1969. Brno: Doplněk.

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Mc Dermott, Kevin. 2016. *Communist Czechoslovakia 1945-89. A Political and Social History*. London: Palgrave.

Pažout, Jaroslav. 2008. Mocným navzdory. Praha: Prostor.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaký byl mezinárodní rozměr československé reformy?

- Jaké byly rozdíly mezi českou a slovenskou společností?
- Jaké byly důvody pro vojenskou invazi?
- Z jakého důvodu došlo k tak rychlé konsolidaci čs. společnosti?
- Na jakých základech byl postaven československý normalizační režim?
- Jak vypadala normalizační společnost a jaké jsou možné přesahy normalizace?

Téma č. 13 - Listopad 1989. Obnovení demokratického systému. Zánik federálního Československa.

Hlavní témata:

- souvislosti východního bloku
- československý rok 1989
- česko-slovenské společenství
- revoluční a porevoluční společenství
- vize do budoucna a krach ideje jednotné ČSFR

Povinná literatura:

Krapfl, James. 2016. Revoluce s lidskou tváří. Praha: Ripka Publishers.

Doplňující literatura:

Křen, Jan. 2005. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo.

Mc Dermott, Kevin. 2016. Communist Czechoslovakia 1945-89. A Political and Social History. London: Palgarve.

Rychlík, Jan. 2012. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Vyšehrad.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Proč došlo k pádu totality v ČSSR?
- Byl konec režimu předpokládaný?
- Jaké byly příčiny jeho zániku?
- Jak se po revoluci 1989 projevila krize mezi českou a slovenskou reprezentací?

Část II – Světové dějiny s přihlédnutím k vývoji střední Evropy a Československa

Téma č. 1 - První světová válka a její důsledky. Nová mapa střední Evropy. Versailleský systém a nové státy.

Hlavní témata:

- Konec velké války v Evropě a světě, proměna politické mapy
- Pařížské předměstské smlouvy (Versailles, Trianon, Saint Germain)
- Společnost národů a její podpora v Evropě
- Válečné reparace a hospodářská situace v poražených státech po válce
- Vznik spojeneckých smluv a evropská diplomacie

Povinné studijní texty:

Smlouvy z Versailles, Saint Germain a Trianonu (1919–1920)

Povinná literatura:

Dejmek, Jindřich, a kol.: Zrod nové Evropy: Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému. Praha 2011.

Úkoly pro studenty – odpovzte na následující otázky:

- Jaká byla povaha poválečného uspořádání Evropy
- Jaké diplomatické vztahy ovlivnily mezinárodní vývoj poválečné Evropy?
- Jaká dopady mělo poválečné uspořádání na hospodářskou stránku poražených států?
- V čem (ne)fungovala organizace Společnosti národů v poválečných politických konfliktech?

Téma č. 2 - Pokusy Německa o revizi versailleského systému, diplomatická jednání 20. let v Evropě.

Hlavní témata:

- Německá hospodářská a politická krize na začátku 20. let
- Snaha o revizi systému reparací (z německého, amerického, francouzského pohledu)
- Dawesův plán
- Youngův plán

Povinná literatura:

Dejmek, Jindřich, a kol.: Zrod nové Evropy: Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému. Praha 2011.

Křen, Jan: Dvě století střední Evropy. Praha 2005.

Doporučená literatura:

Gellately, Robert: Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu. Praha 2003.

Hobsbawm, Eric: Národy a nacionalismus od roku 1870. Program, mýtus, realita. Brno 1990.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaká byla ekonomická situace Německa po válce?
- Jaké kroky německá republika učinila ve snaze svou situaci změnit?
- Jak mělo docházet k revizi reparací z pohledu Německa i vítězných států?
- Jaké změny a proč měly přinést Youngovy a Dawesovy plány?

Téma č. 3 - Vznik a vývoj nacismu a krajní pravice v Německu. Jeho odezva v evropské politice.

Hlavní témata:

- Nacionalismus v první polovině 20. století v evropských zemích a jeho ideologie
- Politické, okultní, antisemitské a eugenické kořeny politického nacismu
- Politická scéna po první světové válce – vzestup politického extremismu

Povinná literatura:

Goorick-Clarke, Nicolas: Okultní kořeny nacismu: Tajné árijské kultury a jejich vliv na nacistickou ideologii. Praha 2008.

Doporučená literatura:

Gellately, Robert: Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu. Praha 2003.

Hobsbawm, Eric: Národy a nacionalismus od roku 1870. Program, mýtus, realita. Brno 1990.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak ovlivnil vývoj poválečného nacionalismu politické klima poválečné Evropy?
- V čem ovlivnily eugenika, okultismus a antisemitismus vznik nacismu jako politické ideologie?
- Jaké pravicové politické strany působily v Německu a Evropě po první světové válce? Jaký byl jejich politický program ve vztahu k meziválečné situaci v Evropě?

Téma č. 4 - Vznik a vývoj fašismu v Itálii. Fašistické hnutí v evropských zemích.

Hlavní témata:

- Fašismus a jeho instalace ve státním a politickém systému Itálie
- Italská politická scéna po první světové válce – vzestup politického korporativismu
- Duce a vůdcovský princip
- Sociální rozměr fašistického hnutí
- Fašisté a fašismus v zemích Evropy
- Koloniální tendence fašismu

Povinná literatura:

Paxton, Robert O.: Anatomie fašismu. Praha 2007.

Doporučená literatura:

Nolte, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha 1998.

O'Sullivan, Noël. Fašismus. Brno 1995.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak ovlivnilo vývoj poválečného nacionalismu a vzniku fašistického hnutí politické klima poválečné Itálie?
- Proč je fašismus internacionální politická doktrína?
- Vysvětlete pojem korporativismus ve vztahu k fašismu.
- Vysvětlete, jak se Itálie projevila ve svém vztahu ke kolonialismu po světové válce.
- Jaké další fašistické politické subjekty relevantního významu existovaly v meziválečné Evropě a jak se od italského fašismu lišily?
- Jak se projevil v osobě B. Mussoliniho tzv. vůdcovský princip v politice Itálie?

Téma č. 5 - Světová hospodářská krize, její projevy a pokusy o řešení

Hlavní témata:

- Vznik hospodářské krize v USA a její průnik do evropských států
- Hospodářsky vyspělé státy Evropy a jejich způsoby řešení hospodářské krize
- Dopady hospodářské krize na německou vnitřní politiku

Povinná literatura:

Loužek, Marek – Tajovský, Ladislav (eds.): Velká deprese. Praha 2004.

Vodička Milan: Den, kdy došly prachy. Praha 2009

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké byly příčiny vzniku hospodářské krize v USA a jak souvisely se zhroutením trhu v Evropě?
- Jak se ekonomické krizi postavily evropské mocnosti, především Velká Británie a Francie? Jaké mechanismy tržní a státní politiky uplatnily pro řešení krize?
- Proč dokázalo německé nacistické hnutí využít hospodářské krize pro svůj politický benefit a jakými prostředky jej realizovalo?

Téma č. 6 - Mezinárodní příčiny a důsledky Mnichova, předvečer druhé světové války.

Hlavní témata:

- Appeasement jako součást evropské politiky udržení trvalého míru
- Vzestup NSDAP v Německu
- Remilitarizace Porýní, jeho příčiny a důsledky
- Počátky německé agrese: Španělsko, Rakousko
- Mnichovská krize

Povinné studijní texty:

Mnichovská dohoda (1938)

Doporučená literatura:

Neville, Peter: Hitler a appeasement. Praha 2008.

Schuker, Stephen: "The End of Versailles". London 1999.

Kvaček, Robert: Nad Evropou zataženo. Praha 1966.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké byly základní principy appeasementu ve Velké Británii a Francii? Jak se tento trend projevil v evropské politice po hospodářské krizi?
- Jak se NSDAP dostala k moci v Německu? Jaký byl program této strany?
- Proč se politika appeasementu negativně promítla do řešení tzv. Porýnské krize?
- Jakým způsobem se provila politika německé expanzivní politiky v občanské válce ve Španělsku? Jak došlo k anšlusu Rakouska?
- Co bylo předmětem Mnichovské dohody? Jaké důsledky z ní plynuly pro Československo?
- Proč je Mnichovská krize důležitá v mezinárodní politice Evropy?

Téma č. 7 – Druhá světová válka a její důsledky

Hlavní témata:

- předpoklady pro začátek války, krach politiky appeasementu
- Pakt Ribbentrop-Molotov a jeho důsledky v polské válečné kampani (1939)
- Antagonismus Německa a Francie, principy a politika války na západní frontě
- Druhá světová válka na vybraných evropských válčištích a postupný krach válečných plánů států Osy

Povinné studijní texty:

Pakt Ribbentrop-Molotov (1939)

Doporučená literatura:

Hart, Liddell: Dějiny druhé světové války. Praha 2004.

Burleigh, Michael: Morální dilema: Dějiny druhé světové války. Praha 2016.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak lze doložit krach politiky appeasementu na počátku války?
- Jaké vztahy měly Německo a SSSR? Jak došlo k jejich spolupráci v útoku na Polsko?
- Jaké způsoby Německo použilo pro svůj útok na Francii a leteckou válku s Velkou Británií? Jaké zřízení Německo uplatňovalo na dobitých územích Evropy?
- Jak se expanzivní politika Německa projevila v druhé části války? Jaké byly příčiny válečné porážky Německa a jeho válečných plánů? Jak vznikala protihitlerovská koalice?

Téma č. 8 - Svět po druhé světové válce. Odsun Němců ze zemí střední Evropy.

Hlavní témata:

- Válečné konference protihitlerovské koalice
- Nové změny hranic v Evropě po válce
- Fenomén odsunu Němců ve střední Evropě
- Vznik sfér vlivu v Německu i mimo něj

Povinná literatura:

Brandes, Detlef: Cesta k vyhnání 1938–1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska. Praha 2002.

Doporučená literatura:

Beschloss, Michael: The Conquerors: Roosevelt, Truman, and the destruction of Hitler's Germany, 1941–1945. New York 2002.

Bessel, Richard: Germany 1945: from war to peace. New York 2012.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jaké plány na poválečné uspořádání Evropy přinesly konference v Teheránu, na Jaltě, v Postupimi?
- Jak se změnily po válce hranice Polska a proč? Jaké sféry vlivu vznikly v Německu a jaké byly vztahy mezi evropskými státy a SSSR?
- Jaké byly fundamentální důvody pro schválení odsunu Němců a jak odsun probíhal?
- Jaká byla plány Spojenců s Německem po druhé světové válce? Jak se lišily koncepce evropských i mimoevropských států na jejich vlastní vliv ve střední Evropě?

Téma č. 9 - Vytváření mocenských bloků. „Železná opona“ a evropské země (ČSR, Polsko, Německo). Vliv SSSR.

Hlavní témata:

- Začátek a první projevy Studené války v Evropě.
- Vznik SNR a NSR a vliv velmocí v Evropě.
- Krize iniciační období Studené války: Marshallův plán, Berlínská krize
- Polsko a proměna jeho hranic. Referendum „Třikrát ano“. Politické strany Polska.
- Československo jako „poslední ostrov demokracie“?
- Vliv SSSR na utváření sovětské sféry vlivu v Evropě.

Povinná literatura:

Gaddis, John Lewis: Studená válka. Praha 2006.

Doporučená literatura:

Luňák, Petr: Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce. Praha 1997.

Mastný, Vojtěch: Studená válka a sovětský pocit nejistoty: 1947–53, Stalinova léta nejistoty. Praha 2001.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak a proč vzniklo politické napětí mezi dřívějšími Spojenci? Jaké byly příčiny politického rozkolu v Evropě a počátku politické bipolarizace?
- Proč došlo k politickému rozkolu v otázce obnovení německého státu? Jakou úlohu v této otázce hrála úloha Berlína a jeho mocenského ovládnutí?
- V čem spatřujeme hospodářský rozkol poválečné Evropy a jak se provila bipolarizace v otázce přijetí tzv. Marshallova plánu?
- Jak se proměnila polská politická scéna po válce? Proč byly změněny zásadním způsobem hranice Polska?
- Jaký byl vliv SSSR na budování sovětského bloku v Evropě v jednotlivých zemích?
- Lze ČSR považovat za poslední ryze demokratický režim ve střední Evropě před rokem 1948?

Téma č. 10 - Studená válka a její projevy.

Hlavní témata:

- Reakce mocenských bloků v Evropě na tzv. zástupné konflikty Studené války na evropské i mimoevropské půdě: Korea, Vietnam, Maďarská revoluce, okupace Československa, Poznaňské povstání.
- Éra destalinizace a změny politiky v sovětské sféře vlivu v Evropě
- Rozdělená Evropa v éře závodů ve zbrojení a v dobývání vesmíru

Doporučená literatura:

Nálevka, Vladimír: Studená válka. Praha 2003.

Doporučená literatura:

Gaddis, John Lewis: Studená válka. Praha 2006.

TÝŽ: Kapitoly z dějin studené války. Praha 1997.

TÝŽ: Horké krize studené války. Praha 2010.

Geiger, Till: Britain and the Economic Problem of the Cold War. Farnham 2004.

Luňák, Petr: Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce. Praha 1997.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak reagovaly mocenské bloky v Evropě na konflikty studené války?
- Jaké byly principy destalinizace v Evropě? Jaké změny přineslo toto období do politiky socialismu v sovětské sféře vlivu?
- Jak se globální politika zbrojení a závodů v dobývání vesmíru projevila v evropských státech?

Téma č. 11 - Evropská integrace. EU a NATO. Varšavská smlouva a RVHP.

Hlavní témata:

- Počátky hospodářské integrace západního světa.
- Evropské společenství na cestě k unii. Otázka integrace SRN.
- Rada vzájemné hospodářské pomoci ve Východním bloku a hlavní rozdíly. v ekonomické integraci Východu a Západu.
- Vojenská pakty a strach z války: NATO a Varšavská smlouva.

Povinná literatura:

Booker, Christopher - North, Richard: Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti. Brno 2006.

Doporučená literatura:

Žídek, Libor: Dějiny světového hospodářství. Plzeň 2009.

Úkoly pro studenty – odpovzte na následující otázky:

- Proč docházelo k postupné ekonomické i politické integraci západního světa?
- Jaké smlouvy zajistily vznik budoucí EU?
- Jak se od EHS odlišoval koncept RVHP ve Východním bloku?
- Na jakých základech byl položen militantní antagonismus NATO a Varšavského paktu? Jaké akce tyto dvě aliance podnikaly ve světě?

Téma č. 12 - Pád komunismu, rozpad Sovětského svazu a Východního bloku.

Hlavní témata:

- Specifika politického brežněvského neostalinismu
- Vzestup a principy Gorbačovovy Perestrojky
- Rok 1989 a pád sovětského mocenského impéria v Evropě

Povinná literatura:

Gaddis, John Lewis: Studená válka. Praha 2006.

Doporučená literatura:

Sakwa, R: The rise and fall of the Soviet Union, 1917–1991. London 1999.

Vykoukal, Jiří a kol.: Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989. Praha 2004.

Nálevka, Vladimír: Studená válka. Praha 2003.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak lze definovat tzv. „neostalinismus“ SSSR za vlády L. I. Brežněva a jak konkrétně se tato politika projevila ve Východním bloku?
- Jaké byly principy Gorbačovovy politiky „Perestrojky“ a „Glasnosti“? Jak se adaptovaly v zemích Východního bloku?
- Jaké jsou základní příčiny pádu socialistického zřízení v zemích střední a východní Evropy v r. 1989? Jaké společné prvky lze definovat u tranzice od socialismu ke kapitalismu v zemích Východního bloku?

Téma č. 13 - Transformace střední a východní Evropy.

Hlavní témata:

- SSSR po revolučním roce 1989 – krize a rozklad
- Gorbačov a Jelcin – změna ruské politiky v 90. letech
- Státy střední Evropy bývalého sovětského bloku a jejich cesta k liberalizaci
- Sjednocení obou Němecek
- Politická situace v posledním desetiletí 20. století a její vývojové tendence.

Povinná literatura:

Nálevka, Vladimír: Světová politika ve 20. století. Praha 2000.

KUBÁT, Michal. Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě. [s.l.] 2003.

Doporučená literatura:

Staniszki, Jadwiga: Postkomunismus: zrod hádanky. Brno 2006.

Úkoly pro studenty – odpovězte na následující otázky:

- Jak se měnily režimy v zemích střední Evropy po roce 1989?
- Co obnášela krize SSSR na počátku 90. let a jaké bylo její vyústění?
- Které determinanty přispěly k rozkladu SSSR?
- Jaké politické reprezentace dominovaly Československu, Polsku, sjednocenému Německu?
- Co je „Společenství nezávislých států“?